

V. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

УДК 911.3:008

Шуканов П.В., к.геогр.н., доц.

ВНЗ Укоопспілки “Полтавський університет економіки і торгівлі”

Логвин М. М., к.геогр.н., доц.

ВНЗ Укоопспілки “Полтавський університет економіки і торгівлі”

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАКРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СВІТУ

***Ключові слова:** геоекономіка, глобалізація, глобальний цивілізаційний простір, трансформаційний перехід, макрорегіональна структура світу.*

Вступ. Постановка проблеми. Формування і поширення ліберально-ринкової економіки все більше пов'язано з процесами глобалізації як вирішального чинника міжнародних відносин та соціально-просторової взаємозалежності. При цьому значення національних управлінських структур і суверенних держав поступово зменшується, в той же час зростає вплив наднаціональних організацій і глобальних корпорацій. Тому на рівні окремих підприємств і регіонів підвищення конкурентоспроможності пов'язано не просто з транснаціоналізацією своєї діяльності, а й з необхідністю переходу на рівень глобальної компанії і розширення сфери впливу регіону з точки зору геостратегічної перспективи формування єдиного геоекономічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти глобалізації та геоекономічної регіоналізації світу досліджені в роботах Ж. Атталі, Д. Гольдблатта, М.Г. Делягіна, В.О. Дергачова, М.С. Дністрянського, М.З. Згуровського, Е.Г. Кочетова, Е. Макгрю, О.Ю. Скопіна, С. Хантінгтона, Д. Хелда та ін. Важливе значення для розуміння процесів глобалізації у має сучасна геоекономіка, основні положення якої викладені в роботах французького професора Ж. Атталі. На початку 90 - х років ХХ століття стала відома його робота «Лінії горизонту»[1], у якій концептуально викладені основні напрямки геополітики мондіалізму та виділені три геоекономічних регіони, які повинні стати основою майбутньої глобальної економіки.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою даної статті є виявлення взаємозв'язку між найважливішими геоекономічними параметрами та формуванням макрорегіональної структури світу в умовах глобальної трансформації різних суспільно-географічних систем.

Виклад основного матеріалу. За визначенням російського професора Е.Г. Кочетова, сучасна геоeкономiка – це концепцiя зовнiшньоекономiчної стратегiї i формування зовнiшньоекономiчних доктрин, яка вписується в загальнотеоретичну панораму, що складається з трьох взаємообумовлених i взаємозалежних частин (свiтова господарська система; зовнiшньоекономiчна доктрина i стратегiчний арсенал її реалiзацiї; нацiональна економiка i стратегiчний арсенал оптимального розвитку регионiв) [6, с.12]. У певному сенсi геоeкономiка – це наука про стратегiю економiчного розвитку, яка забезпечить досягнення свiтової чи регионiльної могутностi переважно економiчним шляхом. Таким чином, геоeкономiка вiдображає сутнiсть простору через систему економiчних атрибутiв, вплив якої виходить за межi нацiонального ринку. Це стимулює процес економiзацiї полiтики i пiдсилює явище полiтизацiї економiки. В результатi глобалiзацiя i процес економiзацiї простору стають важливими факторами трансформацiї суспiльства, перерозподiлу владних повноважень i формування ефективного, але не оптимального розвитку найважливиших регионiв свiту.

У кожному геоeкономiчному макрорегонi видiляються iнтеграцiйнi центри i провiднi країнi, як своєрiднi полiтичнi та економiчнi конкуренти по вiдношенню до вiдповiдного центру. Результати проведених нами розрахункiв свiдчать, що в 2000 р. геоeкономiчною основою Пiвнiчноамериканського макрорегону були США (23,63 % вiд свiтового ВВП), Захiдноєвропейського – Нiмеччина (5,15 %) i Схiдноазiйського – Японiя (7,63 %). За останнi 12 рокiв абсолютнi та вiдноснi макроекономiчнi параметри значно змiнилися у всiх провiдних країнiх свiту. В результатi iнтеграцiйнi центри в Пiвнiчнiй Америцi (США в структурi НАФТА) i в Захiднiй Європi (Нiмеччина в структурi ЄС) залишилися тi ж самi, але iстотно зменшилася їх частка у виробництвi свiтового ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Динамiка питомої ваги провiдних країн
у виробництвi свiтового ВВП за ПКС*

Геоeкономiчнi макрорегони	iнтеграцiйнi центри i провiднi країнi макрорегону	Частка у свiтовому ВВП, %		
		2000 р.	2006 р.	2012 р.
I. Пiвнiчно-американський	США	23,63	21,88	18,87
	Канада	2,11	1,96	1,79
	Мексика	2,48	2,30	2,12
II. Захiдноєвропейський	Нiмеччина	5,15	4,37	3,85
	Великобританiя	3,60	3,35	2,81
	Италiя	3,32	2,81	2,21
	Францiя	3,65	3,23	2,71
III. Схiдноазiйський	Японiя	7,63	6,66	5,57
	Китай	7,15	10,00	14,92
	Республiка Корея	1,84	1,95	1,94

* складено за даними МВФ [12].

У результаті виявляється чітка закономірність – гео економічний вплив усіх провідних країн Заходу у світовій економіці зменшується. За цей же проміжок часу (з 2000 по 2012 рр.) змінився інтеграційний центр в структурі Східноазійського макрорегіону – замість Японії гео економічною основою став Китай, частка якого у виробництві світового ВВП за 12 років зросла більш ніж у двічі. Також за підсумками 2012 р. вперше в історії на третє місце в світі за обсягом виробленого ВВП вийшла Індія, обігнавши при цьому Японію (рис. 1). У тому ж році Бразилія зайняла сьоме місце в світі за даним показником, залишивши позаду не тільки Францію, але і Великобританію. На шостому місці впевнено знаходиться Росія, гео економічна значимість якої у виробництві світового ВВП в останні роки становить в середньому близько 3%, що нижче, ніж у США, Китаї, Індії, Японії та Німеччині, але вище, ніж в інших країнах світу.

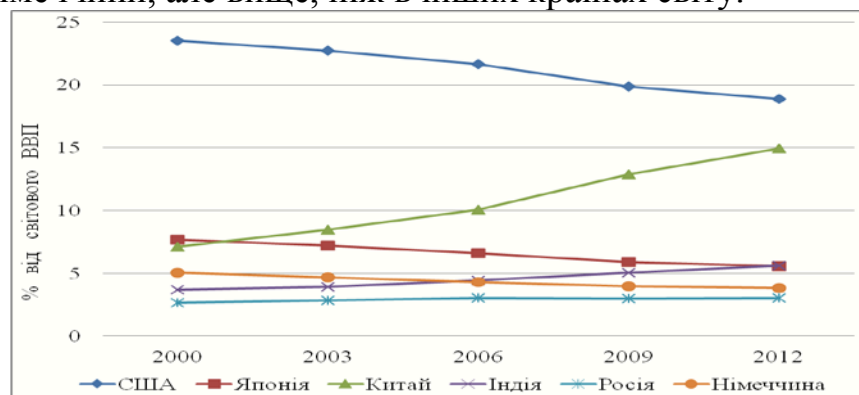

Рис. 1. Зіставлення світових лідерів за їх значимістю у виробництві світового ВВП за ПКС (складено за даними МВФ [12]).

В умовах зростаючої дестабілізації світової економічної і політичної системи, під впливом різних транснаціональних сил та локально-регіональних проблем людства виникає реальна загроза перманентної глобальної кризи. Тому здійснюються процеси наднаціональної гео економічної інтеграції як відображення необхідності переходу всіх народів світу на більш високий рівень цивілізаційної захисту антропосфери та навколишнього природного середовища. Оскільки предметом вивчення гео економіки є процеси розвитку як державних, так і регіонально-міжнародних утворень, необхідно враховувати можливості, перспективи створення і розвитку торгово-економічних і військово-політичних блоків як особливої форми територіальної організації суспільства. Даний рівень передбачає пріоритет духовних, традиційно-культурних цінностей і прояв захисних функцій антропосферою в умовах сучасної трансформації світу. Прикладом такої інтеграції є Європейський Союз, який формується на принципах Священної Римської імперії німецької нації і повинен перетворитися на єдину федеративну державу Сполучені Штати Європи [9, с. 163-166]. На підтвердження досліджуваних нами процесів можна навести дані з доповіді Національної розвідувальної ради США «Глобальні тенденції – 2025: мінливий світ» – до 2025 року замість міжнародного

співтовариства, що складається з національних держав, буде сформована глобальна багатополярна система. Таким чином, здійснюватиметься перехідний період від старого до нового світового порядку [7].

У процесі вивчення геопросторової організації суспільства особлива увага приділяється проблемі трансформації сучасної світової системи. При цьому необхідно враховувати співвідношення і взаємодію найважливіших акторів цивілізаційного розвитку в умовах глобалізації та регіоналізації світу. У зв'язку з цим ми розглядаємо глобальний цивілізаційний простір (ГЦП) як сукупність національних суспільно-географічних систем, взаємопов'язаних між собою різноманітними міжнародними культурно-цивілізаційними відносинами. Як зазначає М. С. Дністрянський «першорядне значення в політико-географічному аналізі має класифікація держав за розмірами (площею, кількістю населення), яка здійснюється з урахуванням абсолютних значень та ліній найбільшого розриву в ряду зростання чи спадання цих показників за державами світу» [4, с. 221]. Тому важливим елементом нашого дослідження є геодемоекономічні параметри розвитку сучасних країн. За допомогою цих показників визначається значущість всіх держав і регіонів світу в структурі ГЦП, з урахуванням гео економічних особливостей його трансформації.

Сучасна світова система офіційно функціонує на основі національних держав, визнаних ООН. У якості найважливіших характеристик будь-якого політико-територіального утворення розглядаються його територія, населення і особливості соціально-економічного розвитку. Все це пов'язано з локально-просторовим рівнем, вищою формою організації якого є національна соціогеосистема. Тому ми пропонуємо конкретизувати вивчення глобального цивілізаційного простору через визначення значимості держави у структурі сучасного глобального цивілізаційного простору на основі аналізу існуючої світової системи. Результати такого дослідження можуть бути корисними як для підбиття попередніх підсумків попередніх трансформацій, так і для уточнення своєрідного впливу (значущості) окремих націй в системі існуючого просторово-територіального, демографічного та економічного порядку.

За допомогою зіставлення території країни із загальною площею ГЦП, населення із загальною чисельністю всього людства, ВВП держави із загальносвітовим показником, ми визначаємо значущість нації (держави) в глобальній суспільно-географічній системі (СГС). Її покомпонентна структура аналізується нами за такими параметрами: 1) загальна площа ГЦП, під якою мається на увазі сухопутна територія нашої планети, без урахування Антарктиди; 2) загальна чисельність населення світу; 3) загальносвітовий валовий внутрішній продукт (ВВП), як універсальний показник економічного розвитку. За підсумками 2012 року виділяється перша десятка найбільш значущих держав планети (за обсягом виробленого валового продукту), на які припадає 62,4% світового ВВП, 52% всього населення і біля 37% площі ГЦП.

Якщо розглянути 20 провідних держав світу (топ-20) у порядку їх значущості по кожному з трьох виділених показників, то на них припадає більше ніж $\frac{3}{4}$ світового ВВП і близько 70% геодемографічної значущості (території та населення) ГЦП (табл. 2). Всього ж дана 20-ка країн за сумарною значущістю трьох компонентів охоплює майже 72% глобальної СГС. При цьому мінімальна частка держави за кожним з трьох показників становить близько 1%, а максимальний показник досягає – 12,7% площі ГЦП (Росія), 18,9% обсягу ВВП (США) і 19,3% всього населення світу (Китай). Отже, частка кожної держави, що не потрапила в групу 20-ти перших країн, становить менше 1% в макрорегіональній структурі світу.

Таблиця 2

Ранги покомпонентної значущості країн світу (топ-20), 2012 р.*

Ранг	Країна	% від світового ВВП (за ПКС)	Ранг	Країна	% від населення світу	Ранг	Країна	% від території ГЦП
1	США	18,87	1	Китай	19,28	1	Росія	12,68
2	Китай	14,92	2	Індія	17,42	2	Канада	7,41
3	Індія	5,63	3	США	4,47	3	США	7,29
4	Японія	5,57	4	Індонезія	3,48	4	Китай	7,12
5	Німеччина	3,85	5	Бразилія	2,82	5	Бразилія	6,32
6	Росія	3,02	6	Пакистан	2,55	6	Австралія	5,74
7	Бразилія	2,83	7	Нігерія	2,35	7	Індія	2,44
8	Великобританія	2,81	8	Бангладеш	2,14	8	Аргентина	2,06
9	Франція	2,71	9	Росія	2,02	9	Казахстан	2,02
10	Італія	2,21	10	Японія	1,82	10	Алжир	1,77
11	Мексика	2,12	11	Мексика	1,64	11	ДР Конго	1,74
12	Республіка Корея	1,94	12	Філіппіни	1,36	12	Саудівська Аравія	1,59
13	Канада	1,79	13	В'єтнам	1,29	13	Мексика	1,46
14	Іспанія	1,70	14	Ефіопія	1,24	14	Індонезія	1,41
15	Індонезія	1,46	15	Єгипет	1,17	15	Судан	1,38
16	Туреччина	1,35	16	Німеччина	1,17	16	Лівія	1,30
17	Іран	1,20	17	Іран	1,08	17	Іран	1,22
18	Австралія	1,17	18	Туреччина	1,07	18	Монголія	1,16
19	Саудівська Аравія	1,09	19	ДР Конго	1,06	19	Перу	0,95
20	Тайвань (КНР)	1,09	20	Таїланд	0,92	20	Чад	0,95
	<i>Всього</i>	<i>77,32</i>		<i>Всього</i>	<i>70,35</i>		<i>Всього</i>	<i>68,01</i>
38	Україна	0,40	30	Україна	0,65	42	Україна	0,44

* розраховано за даними [5; 10; 11; 12].

З урахуванням значущості країн від 21-го до 50-го місця мінімальні показники становлять від 0,3% до 0,36% відносно аналізованих нами компонентів. У цілому на групу топ-50 припадає більше 92% світового ВВП, близько 87% всього населення і майже 86% площі ГЦП. В результаті сумарна частка переважної більшості країн і народів світу становить абсолютну

меншість у глобальній СГС. На підтвердження цього, відзначаємо, що на наступні 130 країн (з 51 по 180 місце в ранжуванні за ВВП) припадає тільки близько 6% світового валового продукту. Особливо акцентуємо увагу на сумарній значущості основних регіонів у ГЦП з урахуванням загальноприйнятої пріоритетності соціально-економічного розвитку системи в порядку зменшення частки країни у світовому ВВП. У першій 10-ці провідних держав світу за кожним з трьох компонентів представлені лише 5 країн, усереднена сумарна значущість яких складає: Китай – 13,8% від ГЦП, США – 10,2%, Індія – 8,5%, Росія – 5,9% і Бразилія – 4,0%. У сукупності їх гео економічна значущість у глобальному цивілізаційному просторі складає понад 42%.

Актуальним також є питання про перспективи Європейського Союзу, політична мета якого – трансформуватися в єдину федеративну державу Сполучені Штати Європи. У такому випадку об'єднані можливості Німеччини, Франції, Великобританії та Італії (входять в топ-10 за ВВП) збільшують їх економічну значущість майже до 12% від світового ВВП. Однак, очевидна їх відносна «слабкість» за геодемографічними показниками, оскільки жодна з цих країн не представлена в 10-ці лідерів за населенням і державною територією. Недостатнім для підвищення значимості ЄС буде розгляд і 20-ти провідних країн ГЦП, так як лише Німеччина входить до групи топ-20 за населенням (16 місце) і жодна з країн Західної Європи не представлена серед найбільших держав за територією. У разі розгляду Європейського Союзу як політико-територіального об'єднання 27 країн (2012 р.) ступінь значущості цього регіону суттєво зростає: за територією – до 3,21% ГЦП (7-е місце у світі), за населенням – до 7,16% (3 – е місце в світі), а за ВВП – до 19,21% (1-е місце в світі). Таким чином, може виявитися своєрідний синергетичний ефект, як результат посилення значущості одного об'єкта (суб'єкта) іншими об'єктами (суб'єктами) в процесі сумісної дії, спрямованої на досягнення спільної мети. При цьому сила синергізму зростає в міру ускладнення системи, підвищення рівня її організації та векторної односпрямованості складових компонентів. Це узгоджується з висновками М. С. Дністрянського, який відзначає, що «взаєморозміщення надвеликих, дуже великих і великих держав є одним з істотних орієнтирів у виділенні реальних і потенційних регіональних та міжрегіональних держав-лідерів, а також за сприятливих умов, у прогнозуванні появи потужних регіональних об'єднань суміжних держав, особливо у випадку, коли значний демографічний потенціал поєднується з територіальним і природно-ресурсним на фоні культурної згуртованості суспільства» [3, с. 142-143].

Висновки і перспективи подальших розвідок. У процесі глобальної трансформації світової системи зростає значення міжнародної інтеграції та цивілізаційного чинника розвитку наднаціональної регіоналізації світу. Сучасний глобальний цивілізаційний простір все більше характеризується виділенням гео економічних центрів, навколо яких формується інтеграційне ядро відповідного регіонального цивілізаційного простору. На початку XXI

століття крім Північноамериканського, Західноєвропейського і Східноазійського виділяються нові гео економічні регіони на чолі з Індією та Росією. При цьому зменшується значимість Західних країн і зростає вплив Китаю, який все більше претендує на роль інтеграційного центру Східноазійського макрорегіону. У результаті світова соціально-економічна система ускладнюється і всім народам відкриваються можливості цивілізаційного вибору і різноманітності при переході від національних держав до більш стійких макрорегіональних об'єднань світу.

Список використаних джерел:

1. Аттали Ж. На порозі нового тисячелеття : [Пер. с англ.]. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 135 с.
2. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура / [Хелд Д., Макгрю Э., Гольдблатт Д., Перратон Дж.] ; пер. с англ. В. В. Сапова и др. – М. : Праксис, 2004. – 576 с.
3. Дністрянський М. С. Геополітика / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с.
4. Дністрянський М. С. Типологія держав світу за структурно-територіальними параметрами як метод політико-географічного аналізу / М. С. Дністрянський // Acta Veregsasiens, 2010. – №1. – С. 221–231.
5. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире / [ПРООН ; пер. с англ.]. – М. : Издательство «Весь Мир», 2013. – 212 с.
6. Кочетов Э. Г. Геоэкономика (Освоение мирового экономического пространства) / Э. Г. Кочетов. – М. : Издательство БЕК, 1999. – 480 с.
7. Мир после кризиса. Глобальные тенденции – 2025: меняющийся мир / Доклад Национального разведывательного совета США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.litmir.net/bd/?b=123220
8. Скопин А.Ю. Введение в экономическую географию: базовый курс для экономистов, менеджеров, географов и регионоведов / А.Ю. Скопин. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 272 с.
9. Хаггер Н. Синдикат. История грядущего мирового правительства / Николас Хаггер; пер. с англ. Т. Новиковой. – М. : СТОЛИЦА-ПРИНТ, 2007. – 768 с.
10. The World Factbook [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html/> – Titla from display.
11. World DataBank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://data.worldbank.org/country/> – Titla from display.
12. World Economic Outlook Database [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/index.htm> – Titla from display.

Шуканов П.В., Логвин М.М. Суспільно-географічні та гео економічні особливості формування макрорегіональної структури світу. У статті розглянуті актуальні питання співвідношення гео економічних параметрів і макрорегіональної структури світу. Особлива увага приділяється цивілізаційним підходам до вивчення трансформації світоустрою і необхідності зміцнення стійкості антропосфери. На основі аналізу динаміки питомої ваги різних країн у покомпонентній структурі глобального цивілізаційного простору розглянуті перспективи трансформаційного переходу світової системи від національно-державних пріоритетів до регіональних об'єднань наднаціонального рівня. Гео економічні макрорегіони розглядаються як основа глобальної стійкості світу. Акцентується увага на значущості не тільки кількісних, але і якісних показників розвитку різноманітних суспільно - географічних систем.

Ключові слова: гео економіка, глобалізація, глобальний цивілізаційний простір, трансформаційний перехід, макрорегіональна структура світу.

Шуканов П.В., Логвин М.М. Общественно-географические и геоэкономические особенности формирования макрорегиональной структуры мира. В статье рассмотрены актуальные вопросы соотношения геоэкономических параметров и макрорегиональной структуры мира. Особое внимание уделяется цивилизационным подходам к изучению трансформации мироустройства и необходимости укрепления устойчивости антропосферы. На основе анализа динамики удельного веса различных стран в покомпонентной структуре глобального цивилизационного пространства рассмотрены перспективы трансформационного перехода мировой системы от национально-государственных приоритетов к региональным объединениям наднационального уровня. Геоэкономические макрорегионы рассматриваются как основа глобальной устойчивости мира. Акцентируется внимание на значимости не только количественных, но и качественных показателей развития разнообразных общественно-географических систем.

Ключевые слова: геоэкономика, глобализация, глобальное цивилизационное пространство, трансформационный переход, макрорегиональная структура мира.

Shukanov P.V., Logvyn M.M. Human-Geographical and geo-economic characteristics formation of macroregional structure of the world. The article considers current issues of ratio of geo-economic parameters and macro-regional structure in the world. Particular attention is paid to the civilizational approaches to the study of the transformation of the world order and the need to strengthen the resilience anthroposphere. Based on the analysis of the dynamics of the specific weight of different countries in the component structure of the global civilizational space considered the prospects transformational transition of the world system of

transition from national and state priorities to regional associations supranational level. Geo-economic macro-regions are considered as the foundation of global stability in the world. Attention is focused on the importance of not only quantitative but also qualitative indicators of development various socio - geographical systems.

Key words: demographic situation, spirituality, sin, morbidity.